

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA MEDIATORLIK FAOLIYATIGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYASINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK TIZIMI.

Muqimova Dilbarxon Xusanboyevna

Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

dilbarxon632@gmail.com

+998976253888

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning mediatorlik faoliyatini shakllantirish jarayonini kommunikativ yondashuv asosida tashkil etishning metodik tizimi yoritilgan. Mediatsiya jarayoni zamonaviy ta’lim tizimida ijtimoiy-psixologik muammolarni bartaraf etish, konfliktlarni konstruktiv yo‘l bilan hal etish hamda o‘qituvchi shaxsining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning muhim omili sifatida asoslab berilgan. Maqolada bo‘lajak pedagoglarda mediatorlik kompetensiyasini rivojlantirishning bosqichlari, tamoyillari va pedagogik shart-sharoitlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *mediatorlik faoliyati, kommunikativ yondashuv, pedagogik konflikt, kompetensiya, ijtimoiy sherikchilik, refleksiya, interfaol texnologiyalar.*

Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim tizimida inson omilining o‘rni yanada kuchayib bormoqda. Ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilari o‘qituvchi, talaba, ota-ona va jamoatchilik o‘rtasida mazmunli, madaniyatli va konstruktiv o‘zaro munosabatlarni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalar qatoriga kiradi. Pedagogik jarayonda uchraydigan ziddiyat va kelishmovchiliklar tabiiy jarayon bo‘lib, ularni ijobiy yo‘l bilan hal eta olish malakasi o‘qituvchining kasbiy yetukligi bilan bevosita bog‘liq. Shu bois bo‘lajak pedagoglar, ayniqsa, kelajakda o‘quvchilarning psixologik xavfsizligini ta’minlash, sinf jamoasini boshqarish, ota-onalar bilan ishlash jarayonida mediatorlik faoliyatini samarali amalga oshira olishlari zarur.

Kompetensiyaviy yondashuv o‘qituvchini faqat fan bo‘yicha bilim beruvchi mutaxassis sifatida emas, balki muloqot jarayonini boshqara oladigan, konfliktlarni oldini olish va bartaraf etishning psixologik-pedagogik mexanizmlarini biladigan, ijtimoiy sheriklik madaniyatiga ega shaxs sifatida shakllantirishga yo‘naltiriladi. Kommunikativ yondashuv esa pedagogning nutq madaniyati, dialog olib borish qobiliyati, empatiya va bag‘rikenglik kabi fazilatlarini rivojlantirish orqali mediatorlik kompetensiyasini mustahkamlaydi. Shu sababli bo‘lajak pedagoglarni mediatorlik faoliyatiga tayyorlash texnologiyasini aynan kommunikativ yondashuv asosida tashkil etish bugungi kun ta’lim talablari bilan uyg‘undir.

Mediatorlik faoliyati pedagogning o‘quv jarayonida vujudga keladigan kelishmovchiliklarni kuzatish, ularning sababini aniqlash, ziddiyat ishtirokchilarini bir-birini tinglashga undash, konfliktni konstruktiv yechimga yo‘naltirish jarayonini anglatadi. Mediator o‘qituvchi har ikkala tomon manfaatini hisobga olgan holda, vaziyatga neytral pozitsiyada yondashadi, emosional barqarorlikni saqlaydi va muloqot jarayonini ijobiy ruhda olib boradi.

Shunday qilib, pedagog mediator: konfliktning psixologik va ijtimoiy omillarini tahlil qiladi; tinglash va mulohazalarni qayta aks ettirish (aktiv tinglash) texnikalaridan foydalanadi; muloqot jarayoniga barcha tomonlarni teng jalb etadi; konstruktiv yechim topishda bevosita qaror emas, balki vositachilik qiladi; empatik yondashuv, tolerant muomala va axloqiy me’yorlar asosida ish yuritadi.

Bu jarayon o‘quvchilarni ham o‘z navbatida o‘z fikrini erkin bayon qilishga, kelishmovchiliklarni tinch yo‘l bilan hal etishga o‘rgatadi.

Kommunikativ yondashuv o‘qituvchining nutq madaniyatini, pedagogik taktini va muloqot madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan metodik asos bo‘lib, mediatorlik kompetensiyasining markaziy negizini tashkil etadi. Ushbu yondashuv: tinglay bilish qobiliyatini rivojlantiradi mediatorlik faoliyatida asosiy vositadir; argumentlangan nutq va fikrni asoslab berish ko‘nikmasini shakllantiradi; dialogik muloqot madaniyatini rivojlantiradi, bu esa bir tomonlama talab qo‘yishning oldini oladi; hamkorlikda qaror qabul qilish malakasini mustahkamlaydi. Bunda o‘qituvchi nafaqat ma’lumot yetkazuvchi, balki ijtimoiy-psixologik jarayonlarni boshqaruvchi rolini bajaradi.

Bo‘lajak pedagoglarda mediatorlik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni izchil metodik tizim asosida olib borilgandagina ijobiy natijaga erishish mumkin. Ushbu tizim shaxs rivojlanishining ichki qonuniyatlari, kommunikativ faoliyatning psixologik-pedagogik xususiyatlari hamda konfliktni boshqarish bo‘yicha amaliy texnologiyalarga tayangan holda tashkil etiladi. Mediatorlik kompetensiyasi kompleks tarkibga ega bo‘lib, u o‘zaro bog‘liq bo‘lgan motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv komponentlarning uyg‘un rivojlanishini talab etadi.

Motivatsion komponent bo‘lajak pedagogning mediatorlik faoliyatiga nisbatan ichki tayyorgarligi va qiziqishini ifodalaydi. Bu jarayon shaxsda tinch muloqot madaniyatini qadrlash, hamkorlik orqali muammolarni hal etishning afzalligini anglash, kasbiy o‘sishga intilish va ijtimoiy mas’uliyatni his qilish kabi fazilatlarining shakllanishini nazarda tutadi. Talabada kommunikativ vaziyatlarga faol kirishishga tayyorlik, konfliktning tabiatini chuqur tushunishga bo‘lgan ehtiyoj, empatiya va bag‘rikenglik kabi motivasion omillarni rivojlantirish bu komponentning asosini tashkil etadi.

Kognitiv komponent mediatorlik faoliyatining nazariy-metodik asoslarini egallash bilan bog‘liq bo‘lib, bunda talabalar konflikt turlari, konfliktni boshqarish usullari, mediatsiya jarayonining bosqichlari hamda kommunikativ strategiyalar haqidagi ilmiy-pedagogik bilimlar bilan tanishtiriladi. O‘quv jarayonida muloqot psixologiyasi, ijtimoiy moslashuv mexanizmlari, shaxslararo nizolar dinamikasi kabi nazariy bilimlar tizimli ravishda o‘zlashtirilishi lozim. Mazkur komponentning mazmuni mediatorning kasbiy faoliyatida anglangan qarorlar qabul qilish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish va vaziyatni obyektiv tahlil qilish kabi aqliy amaliyotlar uchun zamin yaratadi.

Amaliy komponent mediatorlik ko‘nikmalarini bevosita faoliyat orqali shakllantirishni ko‘zda tutadi. Bunda treninglar, rolli o‘yinlar, keys-stadi, “konfliktni modellashtirish” mashqlari, ijtimoiy sherikchilik asosida ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda o‘tkaziladigan kuzatuv va mediatorlik amaliyotlari muhim rol o‘ynaydi. Talabalarning real maktab muhitida yuzaga keladigan nizolarni tahlil qilishi, vositachilik faoliyatini sinab ko‘rishi, muloqot

jarayonini boshqarish tajribasini to‘plashiga sharoit yaratilishi mediatorlik kompetensiyasining barqaror shakllanishini ta’minlaydi.

Refleksiv komponent pedagogning o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga yo‘naltirilgan ichki jarayonlarni aks ettiradi. Mediator sifatida o‘qituvchi o‘zining muloqot taktikasi, vositachilik usullari, holatga bergan psixologik bahosi va qabul qilgan qarorlarning samaradorligini baholay olishi lozim. Shu jarayonda talaba o‘z xatti-harakatlarini kuzatadi, xulosa chiqaradi va zaruriyat tug‘ilganda metodik o‘zgarishlar kiritadi. Refleksiv faoliyat mediator shaxsining kasbiy o‘sishi va ijtimoiy-madaniy moslashuvini ta’minlaydi.

Shunday qilib, mediatorlik kompetensiyasini rivojlantirishga mo‘ljallangan metodik tizim o‘zaro bog‘langan komponentlarning izchil, bosqichma-bosqich integratsiyalashuviga asoslangan. Bu tizim nafaqat konfliktlarni bartaraf etish ko‘nikmalarini shakllantiradi, balki bo‘lajak pedagog shaxsida insonparvarlik, hamkorlikka tayyorlik, madaniy muloqot yuritish qobiliyati va ijtimoiy mas’uliyat kabi muhim kasbiy sifatlarni ham rivojlantiradi.

Metodik tizimning pedagogik shart-sharoitlari: ta’lim muhitida ochiq muloqot va ishonchga asoslangan psixologik iqlim yaratish; mashg‘ulotlarda interfaol usullardan (debate, keys-stadi, refleksiya doiralari) foydalanish; mahalla, maktab, ijtimoiy xizmatlar bilan ijtimoiy sheriklik asosida amaliyotlar tashkil etish; talabalarning o‘zaro baholash va o‘zini baholashini rag‘batlantiruvchi refleksiv mexanizmlarni qo‘llash.

Bo‘lajak pedagoglarning mediatorlik faoliyatini rivojlantirish ularning kasbiy kompetentligini oshirish, o‘quv muhiti barqarorligini ta’minlash va ijobiy muloqot madaniyatini shakllantirishning muhim omillaridan biridir. Ushbu jarayonni kommunikativ yondashuv asosida tashkil etish mediatorlik kompetensiyasining motivatsion, kognitiv, amaliy va refleksiv komponentlarini uyg‘un rivojlantirishga imkon beradi. Natijada o‘qituvchi nafaqat o‘quv jarayonini boshqaruvchi, balki insoniy munosabatlarni uyg‘unlashtiruvchi hamkor-subyekt sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aripdjanova A. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – T.: Fan, 2022.
2. Abdullayeva Sh. Pedagogik muloqot psixologiyasi. – T.: O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti nashriyoti, 2021.
3. Hasanov B., Abdurahmonova D. Pedagogik konfliktologiya: nazariya va amaliyot. – T.: Innovatsion ta’lim, 2020.
4. Jalolova D. Ta’lim jarayonida dialogik muhitni shakllantirishning pedagogik asoslari. – T.: Ma’rifat, 2019.
5. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
6. Bandura A. Social Learning Theory. – Prentice Hall, 1977.
7. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses. – London: Routledge, 2018.